

MUSTAQILLIK DAVRIDA O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA KUCHLI IJTIMOY SIYOSAT KONTSEPTSIYASI SHAKLLANISHI

Bekzodbek Abdullayev

Andijon davlat universiteti tarix fakulteti o'qituvchisi

Rahmatullo Abdullajonov

Andijon davlat universiteti tarix fakulteti talabasi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.11090575>

Annotasiya: Ushbu maqolada mustaqillik davridagi ijtimoiy himoya sohasidagi bir qator jarayonlar, kuchli ijtimoiy himoya kontseptsiasining tashkil topish jarayoni va bosqichlari haqida so'z yuritiladi.

Kalit so'zlar: ijtimoiy himoya, moddiy muhofaza, jamiyat, kasb malakasi, daromad, hayot darajasi, xavfsizlik, madaniyat, taraqqiyot, inflatsiya.

Ijtimoiy himoya — keng ma'noda - mamlakat aholisini ijtimoiy va moddiy muhofaza qilinishini ta'minlaydigan va jamiyatda qaror topgan xuquqiy, iqtisodiy, ijtimoiy choratadbirlar majmui, tor ma'noda — davlat va jamiyatning yoshi, salomatligi holati, ijtimoiy ahvoli, tirikchilik vositalari bilan yetarli ta'minlanmagani tufayli yordamga, ko'makka muhtoj fuqarolar to'g'risidagi g'amxo'rliqi. Uning asosiy maqsadi aholi farovonligining to'xtovsiz yaxshilanishini ta'minlash, aholi qatlamlarining ta'lim, madaniyat, kasb malakasi, daromadlari jihatidan keskin tafovutlariga barham berish, jamiyat tomonidan insonga munosib hayot darajasini va inson taraqqiyotini ta'minlashga yordam berishdan iborat.¹ Ijtimoiy himoyaning asosiy yo'nalishlari: erkin ijtimoiy-iqtisodiy faoliyat ko'rsatishni ta'minlash; ish bilan bandlik, kasb tanlash, o'qish va bilim olish; daromadlarning kafolatlanishi; har bir fuqaroning o'z iqtisodiy faoliyatida daromadga ega bo'lishi; iste'molchilar himoyasi, iste'molchilar jamiyatlari; tovarlar va xizmatlar sifati, iste'mol kafolatini ta'minlash; aholiga tibbiy xizmat ko'rsatish; ijtimoiy ta'minot tizimi va aholining muhtoj, kam ta'minlangan qismlariga pensiyalar, nafaqalar, turli xil imtiyozlar berish. Rivojlangan demokratik jamiyatda uning vazifalarini bajarishni davlat o'z zimmasiga oladi. «Ijtimoiy himoya» tushunchasi birinchi marta 1935-yilda AQShning «Ijtimoiy xavfsizlik bo'yicha qonun» ida qo'llanilgan, keyinchalik Xalqaro mehnat tashkiloti konvensiyalarida bu tushuncha mazmuni mukammallashtirilgan. AQSH, Kanada, Shveysariya kabi mamlakatlarda uning ko'pgina muammolari hal etilgan, lekin yechimini topmagan muammolari ham juda ko'p. Shunga qaramay, bu mamlakatlar tajribalaridan foydalanish ahamiyatlidir. Kuchli ijtimoiy siyosat kontseptsiasining shakllanishi, bosqichlari va rivojlantirilishi. Turli mamlakatlarda aholini ijtimoiy himoya tizimi mamlakatning iqtisodiy taraqqiyot darajasi, demokratik taraqqiyot va uning aholi manfaatiga muvofiqligi, ijtimoiy siyosat darajasi, ijtimoiy ta'minot tizimi kabi omillarga bog'liq holda amal qiladi. O'zbekistonda bu tizim 20-asrning 20-yillaridan boshlab shakllana boshladi. 90-yillarga kelib, bozor iqtisodiyotiga o'tish asosida amaldagi islohotlarga mos ravishda yangidan shakllandi. Ayniqsa, milliylik, o'zlikni anglash, e'tiqod va an'analarning tiklanishi ijtimoiy himoya tizimiga muhim yangilik bo'lib qo'shildi. O'zbekistonda aholini ijtimoiy himoya qilish iqtisodiy islohotlar dasturidagi uzluksiz ustuvor yo'nalishlardan biriga, ya'ni islohotlarning hamma bosqichlarida ustuvor hisoblanadigan vazifalar qatoriga kiradi. Mamlakatda ijtimoiy

¹ Каримов Ўзбекистоннинг ўз истиқлол ва таракқиёт йўли. Асарлар, 1-жилд. —Т.: Ўзбекистон, 1996.

yo'naltirilgan bozor iqtisodiyoti barpo qilishda davlat tomonidan kuchli ijtimoiy himoya siyosati olib borilmoqda. Kuchli ijtimoiy siyosat O'zbekistonning o'z istiklol va taraqqiyot yo'lining yetakchi tamoyillaridan biri hisoblanadi. Respublika ijtimoiy himoyaning huquqiy muhiti yaratildi, unga qonuniy asos solindi. Ijtimoiy himoya tamoyillari O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasida kafolatlanib, qabul qilingan qonunlarda o'z aksini topdi. Mamlakatda daromad olishning kafolatlanishi amalga oshirildi. Keng miqyosda yangi ish joylari yaratilishi aholini ish bilan ta'minlash ishsizlik muammosini hal qilmoqda (mamlakatda ishsizlikning statistik ko'rsatkichi — 0,5-0,6%). Bunda, ayniqsa, kichik va o'rta biznesni rivojlantirish, kasanachilik qo'l kelmoqda.² Tovarlar sifati, aholiga xizmat ko'rsatish sohalarida amalga oshirilayotgan tadbir-choralar iste'molchilar himoyasini shakllantirib, aholi manfaatlarini ta'minlamoqda. Inflatsiyaning oldini olish, so'mning xarid kuchini saqlash, biznes-tijorat ustidan davlatning maromiy nazoratini o'rnatish, marketing, savdo, reklama kabilarni tartiblashtirish ijtimoiy himoyani rivojlantirmoqda. Ekologiya bilan bog'liq bir qancha katta himoyalash ishlari amalga oshirilib, suv, havo, yer va mahsulot tozaligiga erishilmoqda. Kuchli ijtimoiy siyosat kontseptsiyasining shakllanishi, bosqichlari va rivojlantirilishi. Bozor munosabatlariga o'tish va ijtimoiy-iqtisodiy tizimni isloh qilish davrida aholini yalpi ijtimoiy himoya qilish tizimidan ishonchli ijtimoiy kafolatlar va aholini, ayniqsa, uning nochor guruhlarini aniq manzilli va maqsadli ijtimoiy qo'llab-quvvatlash tizimi barpo etildi. Bu tizimda mahalla markaziy o'rinda turadi. 1999-yillarda ushbu tizim orqali kam ta'minlangan oilalar — jami 3 mln. kishi (mamlakat aholisining 12,2%) va bolali oilalar — 6,5 mln. dan optik, kishi (27%) moddiy yordam oldi. Bir oila uchun yordam puli bolalar nafaqasi bilan birga oyiga 3,4 eng kam ish haqini tashil qiladi. Bu sohada ijtimoiy himoya, asosan, kam ta'minlangan oilalar uchun turli nafaqalar berish, aholining ba'zi guruhlar uchun imtiyozlar yaratish, yolg'iz qariya va nogironlarni davlat hisobidan boqish asosida amalga oshiriladi. Respublika Prezidentining «Kam ta'minlangan oilalarni ijtimoiy himoya qilishni kuchaytirishga oid chora-tadbirlar to'g'risida»gi farmoniga ko'ra, voyaga yetmagan farzandlari bo'lgan ko'p bolali oilalar, kam pensiya olayotganlarning oilalari, nogironlarning oilalari, ishsizlar va boquvchisini yo'qotganlarning oilalari, yolg'iz pensionerlar va kam daromad olayotgan muhtoj oilalarga moddiy yordam berilmoqda. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 1996-yil 10-dekabrdagi farmoni bilan 16 yoshgacha farzandi bo'lgan kam ta'minlangan oilalar davlatning alohida otalig'iga olindi, 2002 yil 25-yanvardagi farmonga binoan ijtimoiy yordam ko'rsatiladigan farzandli oilalar doirasi umumta'lim maktablarida, akademik litseylarda va kasb-hunar kollejlarda o'qiyotgan 18 yoshgacha farzandi bo'lgan oilalar hisobiga kengaytirildi. Bulardan tashqari O'zbekistonda norasimiy ijtimoiy yordam turlari ham mavjud, ularga qarindoshlarning o'zaro yordami, milliy va diniy urf-odatlar asosida qilinadigan yordam, korxona va tashkilotlarning pensionerlarga, kam ta'minlangan ko'p bolali oilalarga, beva-bechoralarga yordam puli berishi kiradi. Respublikada ayollar, bolalar, keksalarga alohida g'amxo'rlik ko'rsatiladi. Ijtimoiy himoya doirasida 1998-yil «Oila yili», 1999-yil «Ayollar yili», 2000-yil, «Sog'lom avlod yili», 2001- yil, «Bolalar yili», 2002-yil, «Qariyalarni qadrlash yili» deb e'lon qilingani va ularga taallukli maxsus dasturlarni amalga oshirish mavjud ijtimoiy himoya muammolarini hal qilish va bunga jamoatchilikni jalb etishda yaxshi samaralar berdi. 1995-yilda byudjet harajatlarining 21,8%, 2000 y.da 29,6% ijtimoiy sohaga ajratildi. 1999-yildan boshlab YAIM o'sishi aholi o'sishi sur'atidan ustun

² Эркаев А. Ўзбекистон йўли. – Тошкент: Маънавият, 2011. Б.272.

bo'lishiga erishildi. Bu turmush darajasi o'sishining va ijtimoiy himoya rivojining zaminidir. Umr uzunligi 70,3 yoshni (1999 y.) tashkil etdi.

References:

1. Каримов Ўзбекистоннинг ўз истиқлол ва тараққиёт йўли. Асарлар, 1-жилд. –Т.: Ўзбекистон, 1996.
2. Каримов И.А. Ўзбекистон мустақилликка эришиш остонасида. –Т.: Ўзбекистон, 2011.
3. Shamsutdinov R., Mo'minov X. O'zbekiston tarixi. – Т.: Sharq, 2019.
4. Эркаев А. Ўзбекистон йўли. – Тошкент: Маънавият, 2011. Б.272.
5. Эшов Б.Ж., Одилов А.А. Ўзбекистон тарихи. 1-жилд. – Тошкент: Янги аср авлоди, 2014.

